

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԿՈՆ ԴԱԿ

ՍՈՎԵԼՈՅ ԵՒ ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐԻ ԱՌԻԹՈՎ

Մկրտիչ Ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի և Ողորմութեամբ Աստուծոյ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Ծայրագոյն Պատրիարք Համազգական Նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի:

Աւետարանի սիրոյ ողջոյն մատուցանեմ առ ամենայն Եկեղեցիս Հայոց, որք կան ընդ հովանեաւ Մեծին Ռուսիոյ Ինքնակալ Թագաւորութեան: Աղօթս առնեմ վասն ձեր ամենեցուն հանդերձ միաբանական ուխտիւս, կալ մնալ ձեզ ի շնորհս Տեառն ի ճշմարիտ հաւատս Աստուծապաշտութեան ի սէր և ի պատւիրան Աւետարանի ընկերսիրութեան. որոյ յայտնացոյց նշանաւ միայն ճանաչէ զձեզ աշխարհ թէ դուք Քրիստոսին էք և Քրիստոս ձեր:

Յետ ողջունական բանիս, այժմ մասնաւոր կոնդակաւս պիտի խօսիմ ընդ քեզ, ժողովուրդ Հայոց, պարզ լեզուով և ոճով, որպէս զի դու չքմեղս լինելով չասես թէ չեմ հասկանար և չեմ իմանար գրոց լեզուն և այլն:

Ես գիտեմ քո բնաւորութիւն, դու շուտով կը գայթակղիս և գուցէ մեղադրելով կասես. Հայրիկ դնաց կաթողիկոս եղաւ. մոռացաւ իւր պարտք և ամեն բան. միայն մի անգամ չոր ողջունի կոնդակ մի հրատարակեց, ոչ խրատ խօսեց, ոչ պատուէր տաւ, բերան փակեց, գրիչ վար դրաւ և այնպէս անհոգ նստած է Էջմիածնոց վեհարանում. չգիտենք, ի՞նչ կը խորհի, ի՞նչ կը մտածէ և ի՞նչ պիտի անէ, սպասում ենք և համբերութիւն հաւտաւ:

Այժմ այդպէս կը թւիմ՝ դատողաց առաջ, որովհետեւ չկամիմ փող հարկանել ի հրապարակս, այլ պէտք է պատմեմ քեզ, որ դու

իմանաս, խելամուտ լինիս, համբերես ու կարճես քո մեղադրանքը: Քաւ թէ ես կը սրտմտիմ կամ խուսափել կուզեմ քո մեղադրանքէն. զի քաջ գիտեմ թէ այդպէս եղեր է մեր նախորդաց և ինձ համար էլ պիտի լինի, և ո՛վ կարող է բազմամիտ, բազմաբերան և պահանջող ժողովրդի դատաստանէն խոյս տալ:

Օրհնեալ լինի ժողովուրդ, դատել պահանջել իւր իրաւունքն է, եթէ չդատի, չպահանջէ՝ գիտեմ ես թէ էն ժամանակը մեք ձրչափ անհոգ և անպիտան կը դառնամք. միայն թէ ուղիղ դատի, տարաժամ չպահանջէ և գիտենայ ժամանակ և թէ ձրչափ պահանջել պէտք է. Զի ամենայն իրաց՝ ժամ է և ժամանակ՝ ասում է Սողոմոն:

Դու իմանալ կուզես թէ ի՞նչ կը խորհի Հայրիկ. ի՞նչ պիտի խորհի, Սաղմոս կը կարդայ, Վերանի որ խորհի զաղքատն և զտնանին: Այժմ թողած ամեն բան, աղքատներու համար կը խորհիմ. սոված ժողովրդեան համար կը խորհիմ: Եւ այս հրաւեր կարդամ քեզ, ժողովուրդ հայոց, որ դու էլ պահ մի թողուս ամեն բան և միայն աղքատին համար խորհիս. որպէս զի Դաւթի և Յիսուսի երանութեանց արժանի լինիս: Արդ սկսիմ մի համառօտ հաշիւ տալ քեզ և դու իմանաս թէ Հայրիկ իւր միաբանութեամբ ի՞նչ զիճակում պաշարւած ու պարտանդւած է:

Այսօր գրեթէ վեցերորդ ամիսն է այն օրէն, երբ ես արժանի եղաց ողջունել էջմիածնաց Մայր Աթոռ՝ շուտ անցան գնացին այնչափ ովսանաներ և մեծազգորդ կեցցէներն և այժմ խոր լռութիւն և տխրութիւն տիրեցին մեր շրջապատը և միայն լսում են անօթի, քաղցած գիւղական ժողովուրդին և ընտանեաց մանրիկ զաւակներուն լացն ու աղաղակ:

Վեց ամսեայ միջոցում գրեթէ հազարէն շատ աւելի զանազան խնդիրներ եկան կուտուեցան առաջ. Այդ խնդիրներ բազմատեսակ էին, մեծ մասն ամուսնական կնճռալից գործեր էին, որք խնդրում էին լուծել և շուտափութ լուծել: Մի մասն ևս գիւղական ժողովրդի խնդիրներ էին, որք դաս-դաս խմբովին եկան ներկայացան հետզհետէ և մատուցին իրենց համախօսական թղթեր, որոց թիւ հասնում էր մինչև հարիւր չիտունէն աւելի, և ի՞նչ էին խնդրում. Հայրիկ, քահանայ կուղեմք, քահանայ: Ոմանք հաստա-

տեղով ասում էին, Հայրիկ, մեր զիւղեր՝ կան որ հինգ տարի, ութ տարի և մինչև տասն տարի է, որ ծխատէր ու սեփական քահանայ չունիմք, որչափ դժւարութեամբ ուրիշ գեղաններէ քահանայ կը մուրամք, մանաւանդ ձմեռը ձիւն ու բուք եղած ժամանակ։ Ոմանք թէ, մեր գիւղերու քահանաներ ութսուն տարին անցուցած, խիստ ծերացած զառամութեան վիճակին հասած են, էլ չեն կարող պաշտօն կատարել։ Ժողովուրդի այս խնդրոց համար չեմ ուզեր մանրամասն գրել։ «Արարատի» մէջ թող կարդան ընթերցողներ Արշէն Էրէցի քարոզ։

Այս խնդիրներ ամեն ժամանակ սովորաբար եղած են և այնքան վհատեցուցիչ չեն, որ և իցէ եղանակաւ կարելի է լուծել, կարգադրել և գոհ անել խնդրատուներն։

Բայց եկ տես, որ խնդրոց ամենամեծ մասն՝ գաղթականաց խնդիրն է, բոլորովին չքաւորած, կտոր մի հացի կարօտ գիւղական ժողովուրդի պաղատանքն է, որոնք խումբ-խումբ իրենց ընտանիքով, մանրիկ զաւակներով սկսեալ աշնանէն մինչև ցայսօր կուգան կը լեցւին Եջմիածնայ Հայրոսէոսանոցը։ Եւ տես դու ի՞նչ անհանդուրժելի տեսարան բացուում է մարդուոյն աչքին առաջ։ Եւ ո՞վ կարող է զթոտ աչքով նայել ու չարտասուել։

Գիտես թէ լքեալ ու յուսահատ ժողովուրդի հոգին իւր անձկութեան մէջ բանաստեղծ կը դառնայ, և քանի՞ բնական ու սրտառուչ նկարագիր կը հանէ թղթերուն վրայ և իւր կրած ցաւեր պատմելու մի ճարտասան կը լինի։ Ես մօտիկ արի վշտագին ոգով, դուք էլ մօտիկ արէք, ժողովուրդ Հայոց, և տեսէք ի՞նչ կ'ասեն։

Հայրիկ՝ մեք ոչ ամուսնական խնդիր ունիմք և ոչ քահանայի, մեք թողինք մեր քահանայն մեր գիւղի եկեղեցւոյն պահապան. եկեղեցին ու քահանայն մնացին առանց ժողովրդի, թողինք մեր շտեմարան, ալիւրի փեթակ, հացն ու թոնիր. տանտիկին ելաւ տնէն, կտրեցաւ ծուխն երգիքէն, թողինք մառնի եղեր, լի ամաններով պանիրներ, թողինք մեր կանաչ արտեր, մեր զութան ու հարօրներ, թողինք աննման Ալաշկերտու հայրենիք։ Հապա մեր սուրբ Յովհաննու երեքխորան վանք, Նպատ լեռ. Եփրատաց սուրբ գետ, ամեն մեր ինչքեր կողոպտւտ տւինք, աւինք միայն մեր ընտանիք հարսներ ու հասած աղջիկներ, եկանք քրիստոնեայ երկրին

ապաստանեցանք: Մեք շատ զոհեր տւինք մեր ընտանեաց սիրոյն համար, որպէս զի ազատենք զանոնք առեւանգող բիրտ քիւրտերուն ձեռքէն: Է՛, Հայրիկ, մեք այժմ ուրիշ բան չենք խնդրեր, մեզ պէտք է միայն պատասխարան ու հաց, զի մեք աւտուռն անօթեան մնացինք:

Այսպէս, ժողովուրդ Հայոց, աղւէսներ սեպհական որջ ունին, երկնից թռչուններ բոյն, ինչպէս ասաց Քրիստոս որ գլուխ դնելու տեղ չունէր: Միլէթ Քրիստոսի նման իւր հաւատացեալ դադրթական ժողովուրդ ունի իւր գլուխ դնելու տեղ:

Կարսի սահմանազլխէն սկսեալ գաղթական ժողովուրդի տարածութեան մի ծայր հասած է մինչև Երեւանայ դաշտի գիւղեր: Թէև մեծագոյն մասն Կարսի նահանգում տեղաւորած են: Ձեռմով առնալ երախտագէտ ոգով յիշել աստ և յանուն ազգին յայտնել իմ շնորհակալութիւնս Երեւանայ և Կարսի նահանգապետներուն, որք բարձրագոյն հրամանաւ և իրենց բարեսիրտ ազնուութեամբ թոյլ տւին գաղթական անտերունչ ժողովրդին, որ մինչև զարնան հիւրընկալին Հայոց գիւղերում:

Եւ ի՞նչ պիտի լինի դարուն, որ եկաւ ահա, միթէ անաշխարհիկ անբնակ բունաւեր թռչնոց համար դարուն աւետաբեր է: Որոց համար աւաղ, որչափ յարմար է բանաստեղծին երգ. «Ինձ համար չէ զարնան գալը»:

Նոքա պիտի յիշեն Բագրեւանդայ և Սուկաւէտ ծաղկազարդ ու ջրաշատ լեռան դարուն:

Օրհնեալ լինին Շիրակայ և Արարատեան դաշտերու գիւղական բնիկ Հայ ժողովուրդներ, որք հիւրասէր հայր Աբրահամու պէս իրենց դուներ բացին, ուր մտան տեղաւորեցան խեղճ ու թշւառ գաղթական ընտանիքներ:

Քանի՞ դառն ու դժար է, Բագրեւանդայ ճոխ տանուէր, որոյ դուռ բաց էր, հացալից սեղան պատրաստ ամեն հիւրերուն, նա մարագի մի քունջ հաւու պէս ծլարեցաւ իւր ընտանիքով և ձագերով և լաւագոյն համարեց այս խղճուկ կեանքը, որ ազատեցաւ քիւրտերու սոսկալի բռնութենէն:

Այսպէս առ ժամանակ մի թէպէտ գիւղերում զետեղած են գաղթական ընտանիք, այլ ամեն օր և շաբաթ դիմում են Մայր

Աթոռի դուռը, ոչ միայն կարօտութեան համար, զի մեզ շատ յայտնի է նոցա դառնավիշտ վիճակ, թողունք օրապահիկ հացի սնունդ. կը տեսնամ աչքովս իւրեանց պատառոտած կերպարանք սոսկ կտաւէ շապկի մի կարօտ, մանկիկներ մերկ ու բոբիկ: Չարչարանքի վարժած ժողովուրդը դեռ համբերում է այս տառապանքի մէջ և իւր ապագայն մտածելով հարցնում է, Հայրիկ, մեր վսիւճանը ի՞նչ պիտի լինի:

Իսկ ես խոր մտածութեան մէջ վարանաձ, չգիտեմ թէ ինչ պատասխանեմ կամ յուսադրեմ այդ լքեալ ու վհատեալ ժողովուրդ. կը սկսիմ վարդապետական քարոզ կարդալ, ամէն բան ու ժամանակի հանգամանքներ պարզ կերպով բացատրել իրենց և յորդորել, որ դարձեալ իրենց հայրենիք վերադառնան, վասն զի կարելի չէ, որ Արարտեան երկիր նոր գաղթականութիւն ընդունի, որովհետեւ իւր բնիկ ժողովուրդ այնչափ աճեր ու բազմապատկեր է, որ այլևս մշակելի հողեր բաւական չեն իրենց համար. դուք մի յուսաք թէ բնիկ երկրին ժողովուրդ թիւ մի տեղ ձեզ բաժին կուտայ. հաց ու պատսպարան տուաւ ձեզ մի փոքր ժամանակի համար, կարծում էք հոգ էլ պիտի տայ:

Դուք ձեր Ալաշկերտի դաշտում շատ հարուստ էիք ձեր ընդարձակ հողերով և իբրեւ տանուտէր կապրէիք, զիտէք ի՞նչ դառն է ձեզ համար երբ հողատիրութիւնէն զրկւելով՝ ծառայ և մշակ դառնաք այստեղ, և այնտեղ ձեր սեպհական հողերը օտարներ զրաւեն:

Ձէ, Հայրիկ, չէ, դու չգիտես, մեր քաշած անտանելի զրկանքներ, լծէ միայն ընչից յափշտակութիւն լինէր, այդ ոչինչ էր, զի մեք շատ վաղուց ի վեր սովորած եմք այդ կերպ զրկանքներուն, բայց մեր աչքի առաջ մեր ամուսիններ և մեր աղջիկները ամենայն բռնութեամբ յայրենի քրդեր յափշտակում են և կը տանին բռնի կերպով Քրիստոսի հաւատք ուրանալ կուտան. այլ ևս մեք կարող եմք հանդուրժել:

Թո՛ղ, Հայրիկ, թող, մեք ծառայ լինիմք, մշակ դառնամք միայն ապահով ապրինք մեր ընտանիքով ու զաւակներով:

Այսպէս կը մտածի կը խօսի ու պատասխան կուտայ վշտակիր ժողովուրդ և ո՞վ կարող է մեղադրիլ զինքն:

Թողունք գաղթական ժողովրդին այս ցաւն ու տառապանք,

մի այլ տառապանք ևս տառապանքի վերայ ծանրանալով՝ սաստկապէս ճնշում է Մայր Աթոռը:

Յայտնի է, որ երկու տարի իրարու վերայ երաշտութիւն լինելով՝ երկինք անձրև չի տաւ որ երկիր հաց բուսցնէր. ուստի Արարտեան դաշտի և մի քանի ուրիշ զաւառներու զիւղական ժողովուրդ փող չունի. սորա համար ճարահատած խումբ խումբ դիմում են Մայր Աթոռին իբրև նորա հոգեծին զաւակներ ժողովում են կամ հաց կամ փող և ուրիշ ոչինչ:

Այսպէս քաղցած ու նեղացած մեր Լուսաւորիչ սուրբ հօր որդիքներ իրաւունք ունին իրենց Հօր տան և Աթոռին դիմել, հապա Հայրիկն ում դիմէ, ասացէք ժողովուրդ Հայոց, եթէ ոչ առ ձեզ:

Ուստի հրաւէր կարգալով առ բոլոր սիրելի ազգայինս Ռուսիոյ, կոչեմ զձեզ ի զթուլթիւն, ի կարեկցութիւն զիւղական քաղցած ժողովուրդին: Ոչ եթէ խնդրում եմ, որ համայն ազգայինք հաւասարապէս ընդհանուր հանգանակութիւն բանան, զի այդ մասին բարձրագոյն հրամանի պէտք կայ, այլ մասնաւորապէս կարսդ անձիքներէն կամաւոր նպաստ և ողորմութիւն կը խնդրեմ յանուն աղքատին, որ զիս իբրև իւր ձեռք կարկառում է:

Կարկառեցէք ուրեմն և դուք ձեր ձեռք այն բազմութիւ աղքատ զաւարտներուն, որոնք Եջմիածնայ տաճարին տակ շարւած սպասում են կոչնակի ձայնին, տեսնանք թէ ի՞նչպէս վազելով կը թափեն ի սեղանատուն: Միայն իրենց փոր կը շտաղկելով բաւական չէ, այլ սեղանէն ելնելով կը ժողովին Վեհարանին և գանձատան դրան առաջ և սկսում են իրեանց «ՀԱՅՐ ՄԵՐ», այսպէս. մեր փորը կշտացաւ, Աստուծ շէն պահէ Սուրբ Եջմիածնայ վանք, բայց Հայրիկ, մեր ընտանիք, մեր մանրիկ տղէք անօթի նւաղած են, տան մէջ հալած աչքերով սպասում են որ շուտով դառնամք իրենց օրապահիկ հաց տանեմք: Երկու երեք օրով անօթի մայրեր կան, որոց ծծերուն կաթ ցամաքած է, կաթնկեր երեխաներն էլ իրենց գրկին մէջ ցամքած ու մարած են, Աստուծոյ սիրոյն լինի, տէք մեզ հաց կամ փող, տանեք հասուցենք մեր սոված ընտանիքներուն:

Այս նկարագիր պիտի շարժէ անշուշտ մեր ազնւագութ մեծատանց և ամեն դասակարգ ժողովրդին սիրտ. պիտի շարժէ նաև Հայոց մայրերու սիրտ, իրենց առատ և ճոխ սեղանի փշրանք-

ներէն բաժին հանել աղքատ զաղարոսներուն: Երանի թէ ես էլ արժանի լինիմ կատարել իմ հայրական պարտիքս և իբրև սպասաւոր մատակարարեմ այդ փշրանքներ կարօտած խեղճերուն:

Խոստովանիլ պէտք է որ մեր սակաւ փշրանքներ նուազ և ողորմութիւն մի մի կաթիլ ջուր են, երբէք չեն բաւական պատքած ժողովուրդին ծարաւն անցունել, դորա համար մի յորդառատ գետ պէտք է, և այդ գետ բղխում է Մեր Մեծ խնամակալ Կայսեր տէրութեան ականէն, որ իբրև երկնուց Հօր պատկեր ներկայացնում է աշխարհիս վերայ. գիտէ նորին Մեծութիւն իւր բարի կամք ի գործ դնել. և առատապէս բանալով իւր անսպառ աղբիւրին ական և լիապէս ջուր տալ իւր հաւատարիմ հպատակ ծարաւած ժողովրդին:

Եւ ինչ կը փնայ յայնժամ աղօթել և հանապազ աղօթել մեր գթառատ Կայսեր թանկագին կենաց համար, որոյ կեանքը բովանդակ երկրին և ժողովրդի բարօրութեան կեանքն է:

Աղօթեմ և վասն Ձեր, ժողովուրդ Հայոց, դուք ևս ընդունելով Հայրիկին հրաւէր ձեր փոքրիկ փոքրիկ աղբերակներու ականք բանալ և ծարաւած ժողովրդին բաժակ բաժակ ջուր բաշխէք, գիտելով և հաւատալով որ վանձատրիչ Տէր Ստուած ձեր բաժակներու փոխարէն երկնից արքայութեան դրախտի գետերէն պիտի բաշխէ, որոյ ջուրն կենաց անմահական ջուր է:

Իցիւ թէ արժանի անէ Տէր ամեն ծարաւած հոգիներուն ըմպել այդ կենաց ջուրէն և օրհնել զանուն նորա յաւիտեանս. Ամէն:

(Իսկականի վերայ ստորագրած է)

Մ Կ Ր Տ Ի Չ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Գրեցաւ Կոնդակս ի 28 Մարտի 1894

ամի Փրկչական եւ ըստ֊տոմարիս ՌՅԽԳ,

ի Մայր Աթոռս Հայաստանեայց ի Ս.

Էջմիածին ի Վաղարշապատ: